

อนุบุพพิภกักับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา*

ANUPUPPIKATHA AND THE ENLIGHTENMENT IN BUDDHISM

พระมหานักรบ อรินทโม,

Phramaha Nakrob Arinthamo

พรหมเรศ แก้วโมลา,

Phromares Kaewmola

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus

E-mail : Phrom.1969@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้กล่าวอธิบายถึงเรื่องอนุบุพพิภกักับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา อนุบุพพิภกา เป็นพระธรรมเทศนาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อฟอก และขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้สะอาดหมดจด และประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก จนจิตของผู้ฟังสงบ มีจิตอ่อน ปราศจากนิวรณ์ จิตเบิกบานจิตผ่องใสแล้ว และมีความเข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้า อนุบุพพิภกาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงประกอบด้วย ทานกถา สีลกถา สคคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา ภายหลังจากพระพุทธเจ้าแสดงอนุบุพพิภกาแล้ว ถ้าหากผู้ฟังสามารถชำระกิเลสของตนให้เบาบางลงได้ตามที่ทรงแสดงแล้วต่อไปก็จะแสดง อริยสัจ 4 จนทำให้ผู้ฟังได้บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง

อนุบุพพิภกา 5 และอริยสัจ 4 คือ ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมากที่สุด จึงเรียกว่า “พหุลานุศาสนี” การแสดงธรรมอนุบุพพิภกาเป็นขัดเกลาจิตใจของผู้ฟังไปโดยลำดับแต่เวลาแสดงจริง ๆ นั้นไม่จำเป็นต้องแสดงครบทั้งหมด 5 ข้อ ผู้ฟังสามารถจะเรียนรู้ประพฤติกปฏิบัติได้ในระดับใดก็จะทรงแสดงในระดับนั้น พระธรรมเทศนาเรื่องอนุบุพพิภกานี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ยสกุลบุตร บุตรเศรษฐีแห่งเมืองพาราณสี เป็นครั้งแรก จนยสกุลบุตรได้บรรลุธรรมและขออุปสมบทเป็นพระในพุทธศาสนา

คำสำคัญ : อนุบุพพิภกา, การบรรลุธรรม, พระพุทธศาสนา

* Received 29 March 2024; Revised 29 June 2024; Accepted 30 June 2024

Abstract

This article described the Anupapikathā and the enlightenment of Dharma in Buddhism. Anupapikatha is a sermon found in Buddhist scriptures expounded by the Buddha. The exposition of Anupapikathā is a gradual dhamma that aims to thoroughly clean and polish the listener's discretion until their mind is permanently calm without hindrances, leading to a thorough understanding of the Buddha's Dharma. The Buddha exposition of Anupapikathā consisted of Dāna-kathā, Sīla-kathā, Sagga-kathā, Kāmaādīnava-kathā, and Nekkhammānisamsa-kathā. After Buddha expounded the Anupapikathā, if listeners could get rid of all their defilement, he expounded the Four Noble Truths until they acquired a certain level of Dharma. Anupapikatha 5 and the Four Noble Truths are the Dharma that the Buddha expounded the most, called "Pahūlānusāsānī". The exposition of Anupapikathā aims to polish the listener's mind. However, during his exposition, all verses were not required, depending on the listeners. The Buddha expounded Anupapikatha for the first time to Yasakulabutta, the son of a wealthy man in Parānāsī City, until he attained enlightenment. Subsequently, he requested ordination as a Buddhist monk.

Keywords : Anupapikathā, Enlightenment, Buddhism

บทนำ

ภายหลังจากการอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดา ผู้ประทานกำเนิดพระพุทธศาสนา เมื่อ 2500 กว่าปีมาแล้ว โดยการอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่น ๆ ที่มีในโลกส่วนมากด้วยเหตุที่ไม่ได้กล่าวอ้าง การบันดาลจากพระเจ้า เพราะพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความพากเพียรพยายามที่ถูกทาง เป็นเรื่องคุณงามความดีที่ได้สร้างสมอบรมมาในชาติต่าง ๆ จนได้ตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้โดยลำพัง ไม่มีผู้ใดเป็นครูอาจารย์ และได้เกิดขึ้นบนท่ามกลางลัทธิ และความเชื่อต่าง ๆ ในสมัยนั้น จะเห็นได้ว่า ความคิดทางศาสนาและปรัชญา ในชมพูทวีป สมัยพุทธกาล นั้นได้แก่ ความคิดทางวัตถุนิยม วิมตินิยม บุพพนิยตินิยม ความคิดเรื่องวิญญานสากลของจักรวาล ความคิดเรื่องอาตมันของคน ความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และความคิดที่ว่าชีวิตนี้ คือ ความทุกข์ เป็นต้น ประชาชนในสมัยนั้นยังมีความมืดมนต์ ไม่รู้จักคติธรรมว่าเป็นอย่างไร หลังจากที่ตรัสรู้แล้วพระองค์ทรงดำริจะไม่เผยแผ่คำสอน เพราะพิจารณาถึงสิ่งที่ตรัสรู้ คือ อิทัปปัจจย-ตาปฏิบัติสมบูรณ์บาท ว่าเป็นภาวะลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ยากที่คนมีกิเลสหนา ตัณหามากจะรู้เข้าใจได้ เป็นภูมิธรรมของผู้เป็นบัณฑิต โดยเฉพาะ เมื่อทรงพิจารณาอย่างนี้ จึงดำริจะไม่แสดงธรรมเผยแผ่โปรดสัตว์โลก ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรคว่า "บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำ จะรู้ได้ง่าย แต่เป็นสิ่งที่พาทวนกระแสะละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้" (วิ.ม. (ไทย) 4/7/11) ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้เป็นบุคลาธิษฐานว่า สหัมบดีพรหมทราบความดำริของพระพุทธองค์ จึงเข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้แสดงธรรมและเผยแผ่ธรรม เพราะเหล่าสัตว์ที่มีกิเลสน้อย มีภูมิปัญญาพอจะเข้าใจเห็นแจ้งธรรมก็ยังมีอยู่ พระพุทธองค์ทรงมีความกรุณาในหมู่มสัตว์ จึงรับคำอาราธนาของสหัมบดีพรหม ทรงเปรียบเทียบอุปนิสัยของเหล่าสัตว์เหมือนดอกบัว 3 ชนิด คือ บางชนิดเกิดเจริญงอกงามอยู่ในน้ำ บางชนิดยังจมอยู่ในน้ำ บางชนิดอยู่เสมอน้ำ บางชนิดโผล่เหนือหน้า เหล่าประชาสัตว์ก็เช่นกันบางจำพวกมีกิเลสมาก เปรียบเหมือนดอกบัวที่จมอยู่ในน้ำ บางจำพวกมีกิเลสเบาบาง เปรียบเหมือนดอกบัวตั้งอยู่เสมอน้ำ บางจำพวกมีกิเลสน้อย มีความพร้อมจะตรัสรู้ได้ เปรียบเหมือนดอกบัวโผล่พ้นน้ำพร้อมจะบานเมื่อพิจารณา ดั่งนั้นแล้ว จึงตัดสินใจพระทัยแสดงธรรม ดังพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสตอบสหัมบดีพรหมว่า "สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด จะฟัง จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราได้เปิดประตูมตธรรมแก่สัตว์เหล่านั้นแล้วท่านพรหม เพราะเราสำคัญว่าจะลำบาก จึงมิได้แสดงธรรมที่ประณีตล่วงแคล้วในหมู่มนุษย์" (วิ.ม. (ไทย) 4/9/14-15)

พระพุทธองค์ทรงตั้งปณิธานในการแสดงธรรมเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ และจะดำรงพระชนมายุจนกว่าจะประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายประดิษฐานอย่างมั่นคงถาวร โดยท่านได้สอนอนุพุทธิกถา เหตุที่สอนเพราะหลังจากพระองค์ตรัสรู้ธรรมแล้ว ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคมากมายเพราะธรรมที่พระองค์ทรงใช้สั่งสอน เพื่อให้พ้นทุกข์นั้นคือ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูงยากที่บุคคลทั่วไปจะเข้าใจได้ที่มุ่งยกระดับจิตของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงสิ้นสุดโดยเริ่มจากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม เพื่อฟอกอภัยอาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเป็นการเตรียมจิตผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟัง อริยสัจ 4 ต่อไป ดุจผ้าที่ซักสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมสีผ้าต่าง ๆ ได้ด้วยดี อนุพุทธิกถา จึงเป็นวิธีเตรียมใจของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังธรรมชั้นสูง คือ อริยสัจ 4 ซึ่งอนุพุทธิกถา เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อหาความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อขัดเกลาอภัยอาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์มีอยู่ 5 ประการคือ 1) ทานกถา คือ เรื่องทาน กล่าวถึงการให้ การเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือกัน 2) สีลกถา คือ เรื่องศีล กล่าวถึงความประพฤติถูกต้องดีงาม 3) สัคคกถา คือ เรื่องสวรรค์ กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึงเมื่อได้ประพฤติดีตามหลักธรรมสองข้อต้น 4) กามาทีนวกถา คือ เรื่องโทษแห่งกาม กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้ 5) เนกขัมมานิสังสกถา คือ เรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ตามปกติ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ ทรงแสดงอนุพุทธิกถานี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจ 4 เป็นการทำให้จิตใจให้พร้อมที่จะรับ ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่าง ได้ด้วยดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557, น.179)

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา คือ การรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 หรือที่เราเรียกว่า นิพพาน หรือวิมุตติ คือความหลุดพ้นอันเป็นแก่นของพรหมจรรย์ เป็นการเห็นความจริงของสภาพธรรมที่มีในขณะนี้ตามความเป็นจริงและถึงการดับกิเลสได้ ซึ่งการบรรลุธรรมมีหลายระดับขั้น คือ พระอริยบุคคลหลายระดับ เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการบรรลุธรรมด้วยปัญญา ในมหาสาโรปมสูตร และจุฬสาโรปมสูตร" (ม.ม. (ไทย) 12/302/340) กล่าวว่า บุคคลผู้เข้ามาบวชมุ่งหวังแก่นตองรู้จักและคว่าแก่นของพระศาสนาให้ถูกเหมือนเข้าไปป่า ต้องเอาแก่นไม้ ต้องรู้จักถือเอาแก่นไม้จริง ๆ และยังได้เปรียบเทียบพรหมจรรย์นี้กับต้นไม้ว่า ผู้เข้ามาบวชยินดีในลาภสักการะและสรรเสริญเท่ากับไปคว้าเอากิ่งและใบของต้นไม้ หากยินดีแค่รักชาติให้บริบูรณ์ เท่ากับไปคว้าเอาสะเก็ดไม้

หากพอใจเพียงแค่การได้ปฏิบัติและดีที่สุดในสมาธิเท่ากับไปคว้าเอาเปลือกไม้ หากประมาทอยู่เพียงแค่ญาณทัสสนะ คือ ความรู้หรือปัญญาในระดับหนึ่ง ซึ่งยังไม่ถึงที่สุด เท่ากับไปคว้าเอากระพี้ หากแต่ผู้ใดเพียรพยายามจนถึงที่สุด เข้าถึงวิมุตตความหลุดพ้นสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงเสียได้ ผู้นั้นถือว่าเป็นแก่นของไม้ที่แท้จริง บทความนี้เป็นการนำเสนออนุพุทฺธิกา 5 ชั้นตอนเพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ มรรค ผล นิพพาน ต่อไป

แนวคิดเรื่องอนุพุทฺธิกา

อนุพุทฺธิกาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นการแสดงคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในการแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า โดยเป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มุ่งสอนในการยกระดับจิตใจหรือข้อใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงความสิ้นทุกข์ในที่สุด จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยชนพุทฺธิบริษัท 4 ให้ได้ดวงตาเห็นธรรม อันจะเป็นประโยชน์สำคัญในการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้นตามที่ผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎกไม่ปรากฏคำอธิบายความหมายของอนุพุทฺธิกาโดยตรง แต่มีองค์ประกอบหรือเป็นคำสอนที่ปรากฏใน อนุพุทฺธิกา เช่น ในพระวินัยปิฎกมหาวรรค คือพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความลำดับอันประกอบด้วย 1) ทานกถา เรื่องทาน 2) สีลกถา เรื่อง ศีล 3) สัตตกถา เรื่องสวรรค์ 4) กามาทินวกถา เรื่องโทษของกาม 5) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่อง อานิสงส์แห่งการออกจากกาม" (วิ.ม. (ไทย) 4/26/32) ในพระสุตตันตปิฎกที่มณิกาย สีลขันธวรรค จากหลักธรรมทั้ง 5 ข้อที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องทาน เป็นลำดับแรก แล้วแสดงเรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของกามและอานิสงส์การออกจากกามไปตามลำดับ" (ม.ม. (ไทย) 13/69/65)

อรรถกถาอุปาสิทฺฐสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก์ ได้ให้ความหมาย อนุพุทฺธิกาไว้ว่า "เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายากเพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับอริยสัจ 4 ต่อไป ดุจผ้าที่ซีกพอกสะอาดแล้วควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี" (ม.ม. (ไทย) 13/69/65)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง อนุพุทฺธิกา ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม ได้ให้ความหมายว่า เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความแห่งพระธรรมไปตามลำดับ เพื่อขัดเกลากอธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2557, น. 179-180). และอนุพุทฺธิกา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอธยาศัย

ของสัตว์ให้หมดจดเป็นชั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟัง อริยสัจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557, น. 491)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า อนุปฺพพิกกา หมายถึง เรื่องที่จำเป็นจะต้องกล่าวไปตามลำดับ ต้องใช้วิธีกล่าวตามลำดับ เรื่องแรกที่สุดก็คือเรื่องทาน แล้วก็เรื่องศีล แล้วก็เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของสวรรค์ แล้วก็เรื่องการออกไปจากสิ่งชนิดนี้จากสวรรค์ไปสู่ความว่างหรือเนกขัมมะ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส), 2548, น. 413)

พระธรรมวิสุทธิกวี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ อนุปฺพพิกกาที่ปนี ว่า อนุปฺพพิกกา คือ ธรรมที่แสดงไปตามลำดับ 5 ประการ คือ 1) ทานกถา พรรณนาการให้ทาน 2) สีลกถา พรรณนาการรักษาศีล 3) สัคคกถา พรรณนาสวรรค์ 4) กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม 5) เนกขัมมานิสังสกถา พรรณนาถึงการออกบวช เป็นการฟอกจิตของผู้ฟังไปตามลำดับ ตั้งแต่เริ่มให้ทานเมื่อให้ทานแล้วก็ให้รู้จักการรักษาศีล เมื่อให้ทานและรักษาศีลแล้วก็เป็เหตุให้บุคคลนั้นไปบังเกิดในสวรรค์ พระพุทธเจ้าจึงทรงพรรณนาทาของกามว่า แม้จะอยู่ในสวรรค์ก็ต้องมีทุกข์อีก เพราะยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกเพราะยังติดอยู่ในกาม คือยังมีกิเลสอยู่ พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ของการออกบวช จึงทำให้ผู้ฟังอยากบวช แล้วทรงจบลงด้วยอริยสัจ 4 ทำให้ผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรมในที่สุด (พระธรรมวิสุทธิกวี, 2546, น. 4)

สุเขาว์ พลายชุม กล่าวว่า อนุปฺพพิกกา ในสารานุกรมพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายว่า เทศนาที่แสดงโดยลำดับ (สุเขาว์ พลายชุม, 2539, น. 26)

จากทรรศนะหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ว่า อนุปฺพพิกกา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าแสดงไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อฟอก และขัดเกลาอภัยาศัยของผู้ฟัง ให้สะอาดหมดจด และประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จากง่ายไปหายาก จนจิตของผู้ฟังสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว และมีความเข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมที่สำคัญ คือ อนุปฺพพิกกา (ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา) และอริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) แก่มนุษย์ที่เป็นคฤหัสถ์ เพื่อให้ผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรม โดยที่พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงแสดงอนุปฺพพิกกา ให้แก่พวกเทพยดา ภิกษุ บรรพชิต และนักบวช โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงตามลำดับจากง่ายไปหายาก ซึ่งประกอบด้วย (1) ทานกถา การพรรณนาเรื่องทาน (2) สีลกถา การพรรณนาเรื่องศีล (3) สัคคกถา การพรรณนาเรื่องสวรรค์ (4) กามาทีนวกถา การพรรณนาเรื่องโทษของกาม (5) เนกขัมมานิสังสกถา การพรรณนาเรื่องอานิสงส์การออกจากกาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทานกถา (เรื่องทาน) กล่าวถึงเรื่องทาน ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมข้อแรกของอนุพุทธิกถา เพราะว่าทานเป็นกุศลอันทำได้ง่าย และเป็นฐานเพื่อสร้างกุศลอื่น ๆ ที่ยากกว่า ถ้าหากว่าไม่สามารถทำทานได้ กุศลเรื่องอื่น ๆ ก็ไม่อาจปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เหตุที่แสดงทานกถาก่อนพระนาคเสนได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มิลินทปัญหาว่า ทานกถาเปรียบเหมือนคนทั้งหลายที่ให้ของเล่นแก่เด็กเสียก่อนที่กำลังเล่นกันอยู่ แล้วจึงค่อยแนะนำในเรื่องการงานต่อภายหลัง กล่าวคือเมื่อจิตของผู้ถวายทานทั้งหลายอ่อนแล้ว ก็เป็นสะพานเป็นเรือช่วยให้ข้ามฝั่งคือ สงสารได้ (กรมศิลปกร, 2550, น. 290) การบริจาคทาน เป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เป็นการเผื่อแผ่ความสุขให้แก่ผู้อื่น และมุ่งกำจัดโลกคือความโลภ มัจฉริยะคือความตระหนี่ ในจิตใจของตน ผู้ให้ยอมเป็นผู้ผูกไมตรีไว้ ผู้ใดให้ทานยอมเป็นที่รักของผู้อื่น การบริจาคทานเป็นการสร้างความสงบสุขในสังคม ซึ่งทานในพระพุทธศาสนาได้แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

(1) อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ซึ่งแบ่งตามเจตนาของผู้ให้มี 2 ประเภท คือ สังฆทาน เป็นทานที่ให้เพื่อส่วนรวมไม่เจาะจงผู้รับ ให้แก่พระสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป จึงเรียกได้ว่าเป็นสังฆทาน เป็นบุญมากกว่าทานทั่วไปจึงมีอานิสงส์มาก และปาฏิบุคลิกทาน เป็นทานที่ให้เจาะจงแก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546, น. 75) ที่เลือกไว้แล้ว จะเป็นพระภิกษุสามเณร หรือบุคคลทั่วไป

(2) ธรรมทาน การให้ธรรมซึ่งเป็นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการให้ทานที่มีผลมากกว่าอามิสทานทุกชนิด ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “การให้ธรรมเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง” การให้ธรรมเป็นทานนั้นเปรียบได้กับการให้ขุมทรัพย์ที่เป็นอมตะติดตัวไป หรือเป็นประตูที่ป่องทางชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้องถึงงานานชีวิตไปสู่ความเจริญในชาตินี้ และชาติหน้า ซึ่งบุคคลทั่วไปก็สามารถให้ธรรมทานนี้ได้ ดังนั้น ผู้หวังความเจริญแก่ส่วนรวมและความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติและพระศาสนา พึงช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน การให้ธรรมเป็นทานกันให้มาก แต่ก็ไม่ควรทิ้งอามิสทาน อันเป็น คุณธรรมของผู้มีจิตใจสูง

(3) อภัยทาน การให้อภัย ซึ่งเป็นการไม่ผูกเวรแก่กันและกัน เป็นการให้ความปลอดภัย ไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่น มีจิตเมตตาปรารถนาต่อผู้อื่นเป็นนิตย์

2. สีลกถา (เรื่องศีล) กล่าวถึงเรื่องศีล ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมข้อที่สองของอนุพุทธิกถา ที่พระพุทธองค์แสดงต่อ จากทานกถา ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง ความปกติกาย ปกติวาจา ปกติใจ ไม่ถูกกิเลสดึงไปให้ประพฤติดุจจริตต่าง ๆ จะต้องมิวิตติเจตนา ความตั้งใจงดเว้นจากความชั่วนั้น ๆ จึงจะเป็นศีล ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเรื่องศีลไว้ในอนุพุทธิกถา ว่าศีลเท่านั้นเป็นกรรมดี ศีลยอดเยี่ยมในโลก ผู้ประพฤติดุจปฏิบัติในธรรมจริยาของพระอริยะท่านเรียกว่าผู้มีศีล คือ ความประพฤติที่ดีงาม ความมีระเบียบวินัยและความมีมารยาทที่ดีงาม การรักษา กายวาจาใจให้เรียบร้อย การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนงดเว้นจากความชั่ว

ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งการเจริญคุณธรรมชั้นที่สูง มีสมณวิปัสสนาเป็นต้น ซึ่งศีล 5 เป็นศีลของคฤหัสถ์ ที่ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ศีลที่ประกอบด้วยองค์ 5 คือ (1) ปาณาติบาต คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ (2) อทินนาทาน คือ การเว้นจากลักทรัพย์ (3) กาเมสุมิฉฉาจาร คือ การเว้นจากการประพฤติดูในกาม (4) มุสาวาท คือ การเว้นจากการพูดเท็จ (5) สุราเมรัยมึชชปมาทัฏฐานา คือ การเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งของความประมาท และเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษทั้งปวง

ศีลทั้ง 5 มีอานิสงส์โดยย่อมี 3 ประการ คือ 1) ศีลนำผู้ประพฤติกไปสู่สถานที่ดี 2) บุคคลสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ได้ด้วยศีล 3) บุคคลถึงความเย็นใจ บรรลุพระนิพพานได้ก็ด้วยศีล อานิสงส์ของศีลในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อผู้รักษาศีลแล้วจะมีอานิสงส์ให้เห็นเป็นนามธรรม เช่น เป็นผู้ที่มีจิตใจสูงสามารถทวนกระแสกิเลสได้ ทำให้มีจิตใจผ่องใส เมื่อตายไปย่อมมีสุคติเป็นที่หมาย นั่นคือเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีสมบัติมาก ถ้าเกิดเป็นเทวดาก็มีทิพย์สมบัติเสพสุขอยู่ในสวรรค์ แต่อานิสงส์ของศีลในโลกนี้และโลกหน้า ยังถือว่าเป็นอานิสงส์ชั้นโลกียะ ที่ประกอบด้วยอุภติ คือมีกิเลสเจืออยู่ดังมีข้อความใน กัมมัตถยสูตรพรรณนาถึงอานิสงส์แห่งบุคคลผู้มีศีลไว้ 5 ประการ คือ (ที.ม. (ไทย) 10/150/94) 1) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ 2) ชื่อเสียงอันงามของบุคคล ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป 3) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดก็ตาม ย่อมแก้วักล้าไม่เก้อเขิน เข้าไปยังบริษัทนั้น ๆ 4) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย 5) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลหลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

3. สดคกถา (เรื่องสวรรค์) กล่าวถึงเรื่องสวรรค์ ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมข้อที่สามของอนุปุพพิกถา คำว่า“สวรรค์”มาจากศัพท์บาลีว่า สดค แปลว่า เป็นที่ชอง เป็นที่ติด เป็นที่มีอารมณ์อันเลิศ ดังนั้น สดคกถาจึงหมายถึง ถกที่พรรณนาคุณของสวรรค์ว่า น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นต้น ในอรรถกถาสูปุพพุททกฏฐิติสูตร ได้แสดงความหมายของสดคกถา มีข้อความบางตอนกล่าวว่า เป็นถกที่เกี่ยวข้องด้วยคุณแห่งสวรรค์ มีอาทิอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าสวรรค์เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ย่อมได้ความรื่นเริงในสวรรค์นั้นเป็นนิตย์ สวรรค์เป็นโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งบุคคลผู้ทำความดี จะพึงเข้าถึงในเวลาที่ยุติชีวิตไปจากโลกนี้แล้ว โดยอาศัยทานและศีลเป็นเหตุ การพรรณนาสวรรค์ในอนุปุพพิกถา พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงพรรณนาเฉพาะสวรรค์ 6 ชั้น ซึ่งเป็นตามกุศลกรรมบุญบารมีของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างสะสมมาทำให้ไปเกิดในสวรรค์แต่ชั้น ประกอบด้วย

- 1) สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช
- 2) สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่พวกเราชาวพุทธ รู้จักกันดีคือ ในพรรษาที่ 7 พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พอกพรรษา จึงและเสด็จลงมา

เมืองมนุษย์ ณ เมืองสังกัสสนคร ซึ่งอยู่ในรัฐอุตรประเทศ อินเดีย ในปัจจุบัน ที่เรียกกันว่า “เทโวโรหณะ”

3) สวรรค์ชั้นยามา ซึ่งแปลว่า สวรรค์หรือแดนที่อยู่ของเทพผู้ปราศจากทุกข์ ในสวรรค์ชั้นนี้ไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีดวงจันทร์

4) สวรรค์ชั้นดุสิต แปลว่า “แดนเป็นที่อยู่ของเทพผู้อยู่ ยินดี อิ่มเอิบด้วยสิริสมบัติของตน”

5) สวรรค์ชั้นนิมมานรดี แปลว่า “แดนเป็นที่อยู่ของผู้ยินดีในการเนรมิต”

6) สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แปลว่า แดนที่อยู่ของผู้มีอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นเป็นผู้เนรมิตให้” เป็นเทพนครที่กว้างใหญ่มาก และแบ่งเป็นสองแดนคือ แดนเทพยดา และแดนมาร

4. กามาทีนวกถา (เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม) กล่าวถึงเรื่องโทษของกาม ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมข้อที่สี่ของอนุปพิกถา กามาทีนวกถา หมายถึง กถาที่พรรณนาถึงเรื่องกาม ว่ามีโทษมากมีคุณน้อย มีความเลวทรามมากมีความดีน้อย มีทุกข์มากมีสุขน้อย ขึ้นชื่อว่ากามแล้วก็คือ เป็นที่รักใคร่ ที่ปรารถนา ที่พอใจเป็นอย่างยิ่ง กามเป็นวัตถุภายนอก เป็นชื่อของกิเลสในใจของบุคคล แต่ถ้าจิตใจ ไม่มีกิเลสกามอยู่ วัตถุภายนอกก็เป็นวัตถุเฉย ๆ บุคคลเมื่อเกิดความเพลิดเพลินในวัตถุกาม และกิเลสกาม ย่อมเกิดความติดใจยึดมั่นในกามนั้น จนกลายเป็นอุปทาน เพราะอุปทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ คือ ความเกิด เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรามรณะ ความโศรก ความคร่ำครวญ ความทุกข์ ความผิดหวัง ความคับแค้น ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ได้ด้วยกามคุณ นี่คือโทษของกามทั้งหลาย ซึ่งกามี 2 ประเภท คือ (1) กิเลสกาม ได้แก่ กิเลสที่เป็นอารมณ์ของตัณหา ความพอใจ ความชอบใจ ความหลงใหล ความหมกมุ่นในราคะ ย่อมติดใจในกามคุณ 5 ที่น่ารัคน่ายินดี (2) วัตถุกาม ได้แก่ วัตถุอันน่าใคร่ ชวนให้เกิดความยินดีเพลิดเพลินในกามคุณ 5 อันเป็นที่ชื่นชอบใจ รวมทั้งวัตถุต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยินดีพอใจ

5. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์การออกจากกาม) กล่าวถึงเรื่องอานิสงส์การออกจากกาม ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมข้อสุดท้ายของอนุปพิกถา เนกขัมมานิสังสกถา หมายถึง เรื่องอานิสงส์การออกจากกาม (วิ.ม. (ไทย) 5/242/4) ถือได้ว่าเป็นข้อที่สำคัญที่สุดที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นหนทางของการออกจากกาม และโทษของกาม เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นโทษของกามคือความยินดีพอใจในกามคุณ 5 แล้วต่อจากนั้นก็ทรงแสดงอานิสงส์ของการออกจากกาม โดยกล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่น เพลิดเพลินติดอยู่ในกาม มีฉันทะที่จะแสวงหาความดีงาม และหาความสุขสงบที่ประณีตยิ่งขึ้น ชี้ให้เห็นคุณของกายสุจริต

วชิสุจริต มโนสุจริต ดังนั้นการออกจากกาย คือการออกบวชเป็นบรรพชิต ถ้าออกทางใจคือ การทำจิตใจให้เป็นสมาธิจนสงบสงัดจากกาม จากอกุศลกรรมทั้งหลายจนพ้นจากทุกข์ในอบาย

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพพิกขา แก่ท่านยสกุลบุตรแล้ว พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ยสจะมีจิตเข้มแข็งเบิกบานผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ คือกิเลสทั้งหลายทั้งปวง ที่คอยเป็นเครื่องกั้นจิต มีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส สมควรที่จะรับพระธรรมที่สูงขึ้นไป เหมือนผ้าที่ซักให้สะอาดปราศจากมลทินต่าง ๆ ครรที่จะได้รับน้ำย้อมได้แล้ว จึงทรงประกาศสามกัมภังสิกธรรมเทศนา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง คือ ได้ทรงแสดงอริยสัจ 4 คือ (1) ทุกข์ การมีอยู่ของทุกข์ (2) สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ (3) นิโรธ ความดับทุกข์ มรรค หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ (วิ.ม. (ไทย) 4/26/32-33) และในขณะนั้นฝ่ายเศรษฐีคหบดี ซึ่งเป็นบิดาของท่านยสก็ได้อติดตามมา ได้พบรองเท้าทองของยสกุลบุตรวางอยู่ จึงเข้าไปถวายอภิวัตพระบรมศาสดา และได้ถามถึงยสกุลบุตร ด้วยอำนาจอิทธิบาทสังขารของพระสุคต เศรษฐีผู้เป็นบิดาจึงมิได้กำหนดว่า มีใครบ้างที่นั่นอยู่ใกล้ ๆ ในกาลนั้นพระบรมศาสดาทรงทราบว่าเป็นเศรษฐีคหบดีมีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบานผ่องใส จึงได้แสดง “อนุปพพิกขาและจตุราริยสัจ” เศรษฐีนั่งฟังอย่างตั้งใจ และในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ท่านเศรษฐีได้บรรลุโสดาปัตติผล แสดงตนเป็นอุบาสกเข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต นับว่าเป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนาที่ถึงรัตนทั้ง 3 ว่าเป็นสรณะ (วิ.ม. (ไทย) 4/27/33-34)

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรม คือ การที่บุคคลหนึ่งได้ทำความเพียร จนกระทั่งเข้าใจถึงธรรมะที่แท้จริง คือ การรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 ตามลำดับ การบรรลุธรรมจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อการเข้าถึงพระนิพพาน คือ ความดับทุกข์ ดับตัณหา และกองทุกข์ทั้งปวงเข้าสู่โลกุตตรธรรม 9 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556, น. 64) ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงล้วนแต่มุ่งไปเพื่อการบรรลุธรรมทั้งสิ้น โดยบุคคลผู้ที่ได้บรรลุธรรมนั้น เรียกว่า พระอริยบุคคล ซึ่งมี 4 ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

คำว่า “บรรลุ” หมายถึง ถึง, สำเร็จ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561 น. 191) ตรงกับภาษาบาลีว่า “อธิคม” (กริยาเป็น อธิคจฉติ) และศัพท์ว่า “อภิสมโย” มาจากคำว่า อภิ + สมย แปลว่า ความตรัสรู้, ความถึงพร้อมจำเพาะ (ตรัสรู้) ความเป็นที่ตรัสรู้สมัยเป็นที่บรรลุ, ความถึงพร้อมเฉพาะ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537, น. 81)

รวมความแล้ว บรรลุ หมายถึง การได้ การเข้าถึง การสำเร็จ การทำให้แจ้ง (อภิ.วิ. (ไทย) 35/570/ 403) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551, น. 174) เมื่อมุ่งศึกษาในเนื้อหาของ พระพุทธศาสนาเถรวาท และเมื่อนำมารวมกับคำว่า “ธรรม” จึงทำให้การบรรลุธรรมหมายถึง การได้ธรรม การเข้าถึงธรรม การสำเร็จธรรม หรือการทำให้แจ้งธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ปรากฏข้อความไว้ว่า การบรรลุธรรม หมายถึง การพัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ตามระดับขั้นของการบรรลุจนโลกุตตรธรรม คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก หรือ สภาวะพ้นโลก มี 9 อย่าง ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 (อภิ.ส . (ไทย) 34/706/278)

จุฑาภักดิ์ หิริรักษ์ธำรง ได้ให้ความหมายของการบรรลุธรรม หมายถึง การเข้าถึงจุดหมายในพระพุทธศาสนา เป็นการเข้าใจธรรมในระดับต้นๆ จนถึงธรรมในระดับมรรคผล เป็นภาวะที่ทำให้สรรพสัตว์รู้ความจริงที่เป็นธรรมชาติของ โลกทั้งฝ่ายโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม การบรรลุธรรมสามารถพิสูจน์พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า ได้ 3 ระดับ คือ (1) ปริยัติสัทธรรม คือ คำสอนที่เป็นพุทธพจน์ (2) ปฏิบัติสัทธรรม คือ การปฏิบัติเพื่อการ บรรลุธรรม และ (3) ปฏิเวธสัทธรรม คือ ผลที่ได้จากการบรรลุธรรม (จุฑาภักดิ์ หิริรักษ์ธำรง,(2560, น. 44)

พจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “บรรลุ” นี้เป็นคำกริยา แปลว่า ถึง, สำเร็จ, เช่น บรรลุผล (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 606)

สรุปว่า การบรรลุธรรม คือ การปฏิบัติให้เข้าถึงสภาวะอันประเสริฐ (อริยะ) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาตนเองในทางพระพุทธศาสนา ตามหลักไตรสิกขาจนเกิดปัญญา รู้แจ้งแทงตลอดของกองสังขารในรูปนามหรือขั้น 5 ทั้งหลายทั้งปวง เพราะเป็นสภาวะที่สิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดทั้งปวง การจะบรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง จะต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจทั้ง 4 โดยอาศัยปัญญาหยั่งรู้รูปนามตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณแจ่มแจ้งในพระไตรลักษณ์ จนจิตปล่อยวางจากความยึดติดถือมั่น สามารถละค้นหาและอวิชชาได้ เป็นไปตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น อริยบุคคล

อนุพุทพิกฎากับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพื่อการเข้าถึงพระนิพพาน คือ การตัดสิ้นกิเลส ความดับทุกข์ ดับตัณหา และกองทุกข์ทั้งปวง เข้าสู่โลกุตตรธรรม หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงล้วนแต่มุ่งไปเพื่อการบรรลุธรรมทั้งสิ้น ผู้ที่บรรลุธรรมจะมีระดับ สภาวะ และคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป ซึ่งผู้ที่จะบรรลุธรรมได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในหลักธรรม

และนำหลักธรรมนั้นไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา ในที่นี้จะกล่าวถึงการบรรลุธรรมด้วยการแสดง อนุพุททิกถาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลัก อนุพุททิกถาแก่บุคคลประเภทต่าง ๆ ให้กับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ผู้นับถือศาสนาอื่น หรือ ผู้ที่เกิดความเบื่อหน่ายชีวิตในการครองเรือน ภายหลังจากการแสดงอนุพุททิกถาจบลงแล้วผู้ฟัง ทั้งหลายเหล่านั้นได้รับผลแห่งการฟังตามบุญบารมีของตนที่ได้กระทำสะสมกันมาได้ดวงตาเห็น ธรรมจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ บ้างก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ถึงขั้นขอบวช บ้างก็ตั้งมั่นถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต พระพุทธเจ้าทรงใช้ กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทรงใช้ธรรมะในการปรับจิตใจของบุคคลต่าง ๆ ทรงพิจารณาจริตของบุคคลเหล่านั้นให้เหมาะสมกับการฟังธรรมขั้นต้นเสียก่อน วิธีการเหล่านี้ ของพระพุทธเจ้าจึงส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมของพระองค์ได้รับการยอมรับจากทุกคนชั้นวรรณะ และเป็นผลทำให้บุคคลต่าง ๆ หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเข้าถึงสรวงทั้ง 3 เป็น จำนวนมาก สำหรับกลุ่มบุคคล ผู้ที่ได้รับฟังอนุพุททิกถาจากพระพุทธเจ้ามี 4 กลุ่มคือ (1) กลุ่ม ผู้ที่เกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน (2) กลุ่มผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า (3) กลุ่มผู้ที่มี ความศรัทธาในพระรัตนตรัย (4) กลุ่มผู้ที่มีความเชื่อเดิมและนับถือศาสนาอื่น

ผู้ฟังแต่ละกลุ่มที่ได้รับฟังอนุพุททิกถาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงแล้วเห็นได้ว่าผู้ที่ ได้รับฟังล้วนมีวรรณะ อุปนิสัย ทิฐิ และกรรม ที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งพระพุทธเจ้าทรง ใช้พุทธวิธีการสอนเพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟัง เป็นการพอกออัธยาศัยของผู้ฟังให้เข้าใจใน หลักธรรมคำสอนของพระองค์ จนสำเร็จประโยชน์ตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ ด้วยพระปรีชา ญาณอันเป็นพระสยัมภู ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบด้วยพระองค์เองผู้เป็นครูของมนุษย์และเทวดา ทั้งหลายอันเป็นที่พึ่งที่อาศัยสูงสุดจนนำพาให้เวไนยสัตว์ข้ามพ้นจากสังสารวัฏทั้งปวงด้วย ตลอดการ

อนุพุททิกถา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อพอกออัธยาศัยของบุคคล ผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับ ถ้าหากว่าผู้ฟังสามารถที่จะชำระกิเลสของตนให้เบาเบา ลงได้ตามที่ทรงแสดงแล้วต่อไปก็จะแสดงอริยสัจ 4 ธรรมะทั้ง 9 ข้อนี้ จึงเรียกว่า พหุลานุศาสนี คือ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมากที่สุดเนื่องจากการค่อย ๆ ชัดเขลาจิตใจ ของผู้ฟังไปโดยลำดับ แต่แสดงจริง ๆ แล้วไม่จำเป็นต้องแสดงครบหมดทั้ง 5 ข้อ ผู้ฟังสามารถจะ เรียบรู้ประพจน์ปฏิบัติได้ในระดับใดก็จะทรงแสดงไปในระดับนั้น ตามปกติพระพุทธเจ้าจะทรง แสดงแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษทรงแสดงอนุพุททิกถานี้ก่อน แล้วจึง แสดงอริยสัจ 4 เป็นการทำให้พร้อมที่จะรับฟัง ดุจผ้าที่ซักพอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อม ต่างๆ ได้ด้วยดี การแสดงอนุพุททิกถานั้น มีหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกไว้ว่า เมื่อบุคคลที่ พระพุทธองค์จะทรงโปรด สนใจเข้ามานั่งใกล้พร้อมที่จะฟังธรรมแล้ว พระองค์จึงทรงแสดง

อนุப்புพิภกา อันประกอบด้วย ทานกถา สิลกถา สักคกถา กามทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา หลังจากฟังจนจบและเข้าใจแล้ว จิตผู้นั้นจะเป็นจิตที่ประณีตขึ้น เมื่อพระองค์ทราบ ดั่งนั้น จึงทรงแสดงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นธรรมชั้นปรมาตม เป็นธรรมเพื่อให้เข้าถึงความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง เมื่อได้ฟังและรู้ธรรมแล้วบางคนก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน บางคนก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ บางคนก็ขอถึงซึ่งพระรัตนตรัย การแสดงอนุப்புพิภกาของพระพุทธเจ้านั้นจะทรงเน้นการสอนไปที่ผู้ครองเรือนมากกว่าที่จะเป็นบรรพชิต พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงแก่ผู้ที่มีปัญญาบารมีและ อินทรีย์แก่กล้า พอเขาได้ฟัง คำสอนเหล่านี้ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในธรรมที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความศรัทธาตั้งมั่นในธรรมแล้ว พระองค์ ก็จะทรงแสดงสามกถาสิกเทสนา คือ อริยสัจ 4 เพื่อที่จะให้เขาเกิดธรรมสังเวชได้รู้ถึงความ เป็นจริงและรู้วิธีออกจากทุกข์อันเป็นเหตุให้ผู้ฟังพ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งเกิดผลกับบุคคลที่ได้รับฟัง พระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) การแสดงอนุப்புพิภกาของ พระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟังออกบวช (2) การแสดงอนุப்புพิภกาของพระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟัง เลื่อมใสในพระรัตนตรัย

ในที่นี้จะยกตัวอย่าง เรื่อง ปัพพชชาคาถา ว่าด้วยการบรรพชา (วิ.ม. (ไทย) 4/25/ 31-36) เกี่ยวกับผู้ที่ได้รับฟังอนุப்புพิภกาจากพระพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุธรรม ดังเช่นเรื่องของ ยสกุลบุตระ ลูกชายเศรษฐีคหบดีในเมืองพาราณสี เป็นผู้มีชีวิตที่รุกรหา สะดวกสบาย มีปราสาท สวยงามใหญ่โตโอฬาร มีชีวิตที่พร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ 5 แต่กลับเป็น ผู้เบื่อหน่าย ในชีวิตฆราวาสไม่ยินดีในทรัพย์สมบัติเหล่านั้น ในคืนหนึ่งท่านได้หลับไปก่อนและตื่น เห็นเหล่า บริวารกำลังนอนหลับ เสื้อผ้าหตุลลุดูไม่งามตา บางคนนอนกรน บ้างก็ละเมอสภาพต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏต่อสายตาของยสกุลบุตระประจวบตั้งป่าช้าผีดิบที่น่าเกลียดน่าชยะแขยง ทำให้ท่าน เกิดความเบื่อหน่ายขึ้นมาทันที จึงตัดสินใจเดินออกจากกฤหาสน์ที่ใหญ่โตมโหฬารนั้นทันที ก่อน รุ่งอรุณ ยสกุลบุตระเดินไปมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วเปล่งอุทานขึ้น ณ ที่ไม่ไกลจาก ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ไปพลางว่า "ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ" แต่ก็ไม่รู้จะไปทาง ไหน จึงเดินไปเรื่อย ๆ ไป ในเช้าวันนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จลุกขึ้นเดินจงกรมอยู่ ณ ที่นั้น ทรงทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตระเดินมาไม่ไกล และขณะนั้นเองยสกุลบุตระเดินตรงเข้าไป ในบริเวณนั้น พร้อมกับเปล่งอุทานให้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ยินว่า "ท่านผู้เจริญ ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ"

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบกับยสกุลบุตระว่า "ดูก่อนยสยะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาเกิด ยสยะ จงนั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ" ลำดับนั้น ทันทียสกุลบุตระได้ยินว่า ที่นี่ไม่ วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง ท่านจึงมีจิตใจร่าเริงเบิกบาน ท่านจึงถอดรองเท้าทองเข้าไปถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วนั่งในที่อันควร เพื่อฟังธรรมจากพระองค์ด้วยความเคารพนอบน้อมอย่างยิ่ง ในขณะนั้นเองพระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงแสดงอนุพุพิภกา คือ พรรณนาถึงเรื่อง ทานกถา สีสกถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัม-
มานิสังสกถา เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ยสกุลบุตรมีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน
ผ่องใส จึงได้ทรงแสดงอริยสัจ 4 คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จบแล้วยสกุลบุตรก็ได้บรรลุนิพพาน
เป็นพระโสดาบัน และในวันรุ่งขึ้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนุพุพิภกาและอริยสัจ 4 ให้กับ
เศรษฐีคหบดีซึ่งเป็นบิดาของยสกุลบุตร ในขณะที่พระพุทธองค์กำลังแสดงธรรมอยู่นั้น
ยสกุลบุตรก็นั่งฟังอยู่ ณ ที่นั้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อฟังจบแล้วได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์
หลังจากนั้นจึงได้กราบทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัส
ต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ถือได้ว่าพระยสะ เป็น
พระอรหันต์องค์ที่ 7 ในทางพระพุทธศาสนา

บทสรุป

การบรรลุในพระพุทธศาสนา คือ การที่บุคคลหนึ่งได้ทำความเพียร จนกระทั่งเข้าใจถึง
ธรรมะที่แท้จริงคือการรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 ตามลำดับ การบรรลุธรรมจึงเป็นเป้าหมาย
สูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อการเข้าถึงพระนิพพาน คือ ความดับทุกข์ ดับตัณหา และ
กองทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง เข้าสู่โลกุตตรธรรม 9 ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เป็นหลักธรรม
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงล้วนแต่มุ่งไปเพื่อการบรรลุธรรมทั้งสิ้น โดยบุคคลผู้ได้บรรลุธรรมนั้น
เรียกว่า พระอริยบุคคล ซึ่งมี 4 ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และ
พระอรหันต์ การบรรลุธรรมด้วยการแสดงอนุพุพิภกาจากพระพุทธเจ้ามี 4 กลุ่มคือ (1) กลุ่มผู้
ที่เกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน (2) กลุ่มผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า (3) กลุ่มผู้ที่มี
ความศรัทธาในพระรัตนตรัย (4) กลุ่มผู้ที่มีความเชื่อเดิมและนับถือศาสนาอื่น

สำหรับอนุพุพิภกา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้พุทธวิธีการสอนเพื่อ
โน้มน้าวจิตใจของผู้ฟัง เป็นการพอกอภัยาศัยของผู้ฟังให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระองค์
ก่อนที่จะทรงแสดงอริยสัจ 4 อนุพุพิภกา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสูงขึ้น
ตามลำดับจากง่ายไปหายากเพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจน จนสามารถปล่อยวางความยึดติดอยู่กับ
กามคุณได้มี 5 ประการ คือ (1) ทานกถา เรื่องการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทาน (2) สีสกถา
เรื่อง การรักษาศีล ประโยชน์ของการรักษาศีล (3) สักคกถา เรื่อง สวรรค์อันเป็นอนิสงส์ที่ได้
จากทานและศีล (4) กามาทีนวกถา เรื่อง โทษของกาม คือ ความสุขในสวรรค์ (5) เนกขัมมา-
นิสังสกถา เรื่อง อนิสงส์ของการออกบวชคือการออกจากกาม

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปกร. (2550). คัมภีร์มิลินทปัญหาไทย-บาลี. กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- จุฑาภักดิ์ หริรัักษ์อำรง, (2560). รูปแบบการบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11 , กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2556). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- _____. (2557). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส) (2548). บรมธรรม (ภาคปลาย). กรุงเทพฯ : บริษัท ตถตาพับลิเคชั่น จำกัด.
- พระธรรมวิสุทธิกวี. (2546). อนุப்புพิภกาทิปณี, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2537). ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : บริษัท นานมีบุคส์ จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน (บุญอัฐฐะ) อุทิศให้ นายกองศรีสมุทรและนางพุล ศรีสมุทร.
- สุเขาว์ ปลายชุม. (2539). สารานุกรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

